

**Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže
Příloha č. 22**

Dodržování pravidel prevence vzniku problémových situací týkajících se žáků s PAS ve školách a školských zařízeních za účelem zajištění bezpečnosti a ochrany jejich zdraví. Nastavení systémové metodické podpory a práce s rodinou a školou či školským zařízením.

Charakteristika poruch autistického spektra

Poruchy autistického spektra (dále jen „PAS“) jsou skupinou poruch, které se diagnostikují na základě projevů chování. V Mezinárodní klasifikaci nemocí (MKN - 10) jsou označovány jako pervazivní (všepronikající) vývojové poruchy, mezi které jsou řazeny mj. dětský autismus, atypický autismus, Rettův syndrom, Aspergerův syndrom, jiné pervazivní vývojové poruchy, pervazivní vývojová porucha nespecifikovaná.

Základní diagnostická triáda PAS zahrnuje různou míru narušení v těchto oblastech:

- *sociální interakce a sociálního chování,*
- *verbální i neverbální komunikace,*
- *v oblasti představitelnosti a hry, omezených vzorců chování, zájmů nebo aktivit.*

Stupeň závažnosti poruch bývá různý, typická je také značná variabilita projevů. I v případě nejlehčích forem postižení zhoršují sociabilitu a ztěžují zařazení jedince do společnosti. Více podrobností k odlišnostem a projevům v jednotlivých oblastech je popsáno v následující části.

Specifika v chování žáků s poruchou autistického spektra

PAS jsou celoživotní, některé projevy s věkem mizí, jiné se zase mohou objevit. Děti, žáci a studenti (dále jen „žák“) s PAS považujeme ve školské praxi za žáky s různou mírou speciálních vzdělávacích potřeb. Chování a jednání žáků s PAS ovlivňuje především odlišné vnímání, porozumění a sociální komunikaci. Chování a projevy jsou u každého žáka s PAS značně různorodé. Některé schopnosti a dovednosti mohou být rozvinuté, jiné výrazně opožděné nebo nerozvinuté. U žáků s PAS se lze setkat s různou mírou rozvoje řeči (mutismus, dysfázie, echolálie, verbalismus, ulpívání na tématu hovoru, repetitivní doptávání, ale také rozvinutou slovní zásobou i jazykovým nadáním, nebo naopak úplnou absencí řeči), různými intelektovými schopnostmi (mentální retardace, průměrné intelektové schopnosti s nerovnoměrným vývojem, nadprůměrné nadání) i s různým stupněm zájmu o sociální kontakt (děti mazlivé, pasivní, netečné, zdrženlivé, nejisté a neschopné přiměřeně navázat kontakt, neschopné užívat neverbální chování jako např. výraz obličeje, oční kontakt, postoj těla či gesta, děti fixované na blízké osoby, aktivní). Častým projevem jsou stereotypní pohyby, zvláštní zájmy, omezená schopnost spontánně sdílet s ostatními dětmi radost a zájmy, či rigidní a kompulzivní chování. Četnost takového chování se zvyšuje při nadměrné stresové zátěži žáka. To může být znamením „přetažení“ žáka. Při prevenci vzniku nežádoucího chování, stresu, či afektu je třeba mít na paměti, že žák s PAS v zátěžové a pro něj nestandardní situaci může opomíjet základní životní potřeby, jako např. fyziologická potřeba, příjem potravy, tekutin. Pokud pozorujeme na žákovi neklid, je vhodné nabídnout pití, připomenout jídlo, pamatovat na toaletu. Může se stát, že je žák dehydratovaný, hladový atd., ale sám tyto potřeby aktivně nevyřeší. Únava a „přetažení“ jsou signálem potřeby odpočinku, který dokáže navodit zklidnění. Pokud stereotypní rigidní projevy nejsou sebepoškozujícího nebo poškozujícího okolí ohrožujícího charakteru, je nutné nelpět na jejich zastavení, postupně odezní. Tyto projevy nesmí být důvodem jakékoliv formy trestání žáka. K projevům v oblasti tzv. diagnostické triády je často přidružena přecitlivělost na různé podněty jako zvuky, světlo, barvy, pachy, doteky apod.

<p>Příčiny projevů rizikového chování</p>	<p>Znalost a respekt k přecitlivělosti žáka jsou nezbytným prvkem prevence vzniku jeho nežádoucího nebo až afektivního chování. Je nezbytné předvídat situace, kdy může s konkrétním podnětem přijít do styku. Způsoby práce s žáky s PAS jsou vždy individuální, přizpůsobené vzdělávacím potřebám každého jedince. Pokud škola nemá předchozí zkušenosti se vzděláváním dítěte s PAS, měla by se na jeho příchod dostatečně připravit. Při práci s žáky s PAS je mimo jiné nutná spolupráce s odborníky z oblasti dětské psychiatrie a školskými poradenskými zařízeními, majícími zkušenosti s danou diagnózou. Pro porozumění specifickým rysům diagnózy PAS, chování dětí s PAS, předcházení či vyvracení řady předsudků a obav z problémového chování zajistí ředitel školy odbornou osvětu pro pedagogické i nepedagogické pracovníky školy, žáky a rodiče.¹</p> <p>Krizové situace ve škole či školském zařízení zahrnují zejména rizikové chování vyvolané situací, která nastane z důvodu nepochopení současné potřeby žáka, kterým může být nepohodlí, změny aktuálního zdravotního stavu, či jiných faktorů, které ovlivňují jeho aktuální naladění. Reakcí žáka na takové nepochopení je řešení situace neadekvátním způsobem, neadekvátními verbálními projevy, vzdorovitým chováním, stereotypním chováním, agresí vůči ostatním spolužákům či dospělým, sebepoškozováním, výbušným chováním, vulgárním vyjadřováním apod. Jedná se o manifestaci vysoce stresové situace, ve které se žák ocitl. Následkem takto vyhocené situace může v případě jejího podcenění či neadekvátního zásahu či postupu zaměstnance školy či školského zařízení, dojít až k agresí vůči ostatním. Incidenty tohoto charakteru jsou projevem bezmoci, frustrace z nepochopení, přetížení atp.</p>
<p>Pravidla předcházení rizikovému chování</p>	<p>Pro předcházení krizovým situacím spojeným s rizikovým chováním žáků s PAS je nutné dodržovat tato pravidla:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pravidlo přesnosti, jasnosti instrukcí a zajištění předvídatelnosti: většina žáků s PAS potřebuje větší míru struktury prostředí a činností, aby mohla kvalitně fungovat. Předvídatelnost a pravidelnost denních činností je pro žáky s PAS jistotou. Neznámé a nečekané události u nich mohou vyvolat stres a nejistotu, což může vést k úzkosti, problémovému chování nebo k výkyvům či selhání v obvykle zvládaných činnostech. • pravidlo jasné a konkrétní motivace: žáci s PAS musejí více než jedinci bez této poruchy, vědět, proč mají činnost vykonávat. Sociální motivace vzhledem k omezené schopnosti empatie funguje méně. U žáků s PAS si všímáme zvýšené potřeby logických důvodů pro vykonání určité práce a splnění úkolů. Odpovědi opírající se o sociální pochopení nebývají pro žáky s PAS dostatečně motivující. Žáci s PAS mají obtíže

¹ Rodičem se pro účely tohoto textu rozumí zákonný zástupce žáka. Dalšími „aktéry“ mohou být například jiné osoby, které zabezpečují výchovu žáka nebo se na ní výrazně podílejí.

	<p>s rozpoznáváním emocí (jak vlastních, tak i ostatních jedinců). Daleko účinnější je motivace, která dává konkrétní smysl. Při ztrátě motivace rapidně klesá i schopnost soustředění. Adekvátní motivace hraje velkou roli a enormně ovlivňuje veškeré jednání. Jednou z forem práce s motivací žáka je pozitivní posilování jeho silných stránek. Je třeba zohlednit problémy žáků s PAS s generalizací. Tato skutečnost ovlivňuje různou míru zvládnání konkrétních osvojených dovedností v závislosti na aktuálním prostředí. Může proto nastat situace, že např. v domácím prostředí zvládnutou činnost není schopen žák zvládnout ve škole nebo v dalším prostředí, a naopak. To však neznamena, že tzv. „truceje“ či „dělá naschvály“. Problém s generalizací nelze řešit postihem žáka.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pravidlo vyšší míry tolerance: způsoby jednání a komunikace s ostatními žáky i učiteli, jako např. nevhodné poznámky, netaktní přímočarost, otázky mimo kontext, banální výroky, úzkostné reakce při setkáních s novými lidmi, vulgární vyjadřování atd., kladou vyšší nároky na toleranci ze strany přítomných osob a vyžadují nutnou pedagogickou empatii ve školním prostředí i na akcích konaných mimo školu. I v afektní situaci je nezbytné vycházet ze zásad komunikace s osobami s PAS, viz Komunikační klíč (Komunikační soubor). • pravidlo důslednosti v přístupu: spontánnost, rychlá změna původního plánu, nepřesnost a nedodržování stanovených pravidel uvádí žáky s PAS v chaos a nejistotu. V případě, že je potřeba změnit původní nastavený harmonogram a postup, je nezbytné jasně a logicky vysvětlit, proč ke změně dochází. Změnu je dobré podpořit vizualizovanou informací. Tam, kde se předpokládá občasný výskyt změn v zažitém režimu, je vhodné nastavit i náhradní variantu v souladu s individuálním nastavením, schopnostmi a potřebami konkrétního žáka s PAS. Dle schopností konkrétního žáka je dobré zvážit možnost začlenění tzv. „plánu B“, náhradní varianty konkrétního postupu nebo řešení situace, k základní variantě A. • vyšší míra vizuální podpory: vizuální podpora pomáhá většině žáků při učení a vstřebávání nových informací. Pro většinu žáků s PAS je vizuální informace nezbytnou podporou pro pochopení významu předávané informace smysluplného významu. Pokud chceme, aby si žák s PAS pracovní činnost osvojil, je třeba ji předvést nebo rozkreslit (využít tzv. procesuálních schémat), která lze postupně zjednodušovat a doplnit verbálním vysvětlením. Žáci s PAS upřednostňují neživé věci (např. předměty) před ostatními jedinci. Důležitým pomocníkem mohou být pro žáky s PAS plány dne, psané připomínky a pravidla, vysvětlivky, procesní schémata, rozkreslené či rozepsané postupy činnosti, sepsané správné řešení situace, vizualizace času pomocí minutky, ale také komunikační
--	--

	<p>technologie. V závislosti na povaze a závažnosti PAS je v období adaptace vhodné výrazně podpořit strukturalizaci prostoru, činností a času. Spolu s vnější motivací a individuálním přístupem tvoří základní principy tzv. strukturované učení, metodika vytvořená pro vzdělávání osob s PAS. Uplatnění uvedených principů pomáhá žákovi s PAS zodpovědět několik důležitých otázek: kde a kdy bude, co dělá, jak to má dělat, jak dlouho to bude trvat a proč to dělá. Strukturujeme žákovi čas, prostředí, ve kterém se pohybuje, i jednotlivé činnosti. Vizualizujeme veškeré informace, které by pro žáka s PAS bez této podpory nebyly dostatečně srozumitelné, nebo které by si nedokázal zapamatovat.</p> <p>Struktura prostředí, ve kterém se žák s PAS pohybuje, mu pomáhá v již zmiňované prostorové orientaci a dává mu tak odpověď na otázku „kde?“. Struktura tak nabízí "jistotu" tím, že vytváří předvídatelná spojení mezi místy, činnostmi a chováním. Struktura času - vytvoření vizualizovaného denního programu, umožňuje žákovi s PAS předvídat události, čas se tak stává konkrétní.</p> <p>Struktura pracovního programu - využití krabic s vnitřní strukturou, strukturované činnosti s vizualizací jednotlivých kroků.</p> <ul style="list-style-type: none"> • nadstandardní řešení obtíží s pozorností: při motorickém neklidu je možné dovolit žákovi s PAS manipulaci s předmětem a činnost, která neruší ostatní a umožňuje soustředění, jako např. mačkáací míček, provázek, gumička. Situace, které jsou ve skupině a vyžadují soustředění, je zapotřebí zejména zpočátku redukovat na minimum. Dobré je podporovat aktivity, které žákovi s PAS umožní přijatelný pohyb v hodině, jako je rozdávání papírů, sbírání sešitů atd. Pro zvýšení pozornosti je důležité pravidelné a vyvážené střídání odpočinku a činnosti. • vyšší míra vysvětlování sociálně komunikačních pravidel a situací, vyšší míra pomoci v některých situacích, které vyžadují praktický úsudek: u žáků s PAS dochází k odlišnému chápání ironie, sarkasmu, či metafoře, proto je dobré se jim v komunikaci vyhnout, neboť jsou pro ně matoucí a nepříjemné. Mnohdy je důležité upozornit žáka na zdánlivě všeobecně známé skutečnosti, jako je možnost či nutnost vyjednat si výjimku, vznést dotaz apod. Dotazy těmto žákům je důležité klást přesně a vhodně zvolenou formulací. Mnohdy je nutné, se v zájmu podání dobrého výkonu ujistit, zda žák ví, jak po sobě následují připravené činnosti. Nadstandardně, přesně a konkrétně je třeba vysvětlit, co se od žáka očekává z hlediska množství a kvality práce, např. vymezení začátku a konce činnosti. Nelze se spoléhat na pružnost v myšlení a schopnost rychle se přizpůsobit nové situaci. Důležité je dávat žákovi s PAS zpětnou vazbu o jeho výkonech, např. formou bodů nebo škály. Při diskusi
--	--

	<p>se třídou je zapotřebí neignorovat někdy i značně osobité příspěvky, snažit se porozumět jejich významu, dát přiměřený prostor k projevení vlastního názoru. V případě obtíží se sociálně přijatelnými hranicemi příspěvku je nutné si pomoci vzájemně vymezeným časem, zařazením vhodné formy nácviku sociálních dovedností.</p> <ul style="list-style-type: none"> • možnost odpočinku, relaxace: pro prevenci vzniku nežádoucího chování, stresu, či afektu způsobeného únavou a „přetažením“, je velmi důležitá možnost odpočinku, která dokáže navodit zklidnění. Pro odpočinek je vhodné vymezit konkrétní prostor.
<p>Příklady z praxe</p> <p>Doslovné chápání informací</p>	<p><i>Příklad č. 1</i></p> <p>Na konci vyučovací hodiny učitel sdělí: „O čem jsme si dnes povídali, si přečtete do příští hodiny v učebnici na straně XY.“</p> <p><i>Reakce žáka s PAS:</i> splní, oč byl požádán, tj. přečte si zadanou stránku. Obsah se nenaučí.</p> <p><i>Vývoj situace v následující vyučovací hodině:</i> při ověřování učiva je žák učitelem hodnocen jako nepřipravený. Žák nerozumí, proč je hodnocen jako nepřipravený, když splnil v domácí přípravě to, co učitel vyžadoval, tj. přečetl si zadanou stránku v učebnici.</p> <p><i>Proč došlo k nedorozumění:</i> učitel dal třídě informaci, ale neověřil si, zda, případně jak a nakolik žák s PAS informaci porozuměl.</p> <p><i>Příklad č. 2</i></p> <p>Žák s PAS se bojí projít chodbou, kde vykonává dozor učitel XY. Má panické obavy. Vždy kříží ruce přes svá prsa a drží si ramena. Třídní učitel řeší tak, že ho čeká na začátku chodby a odvede do třídy, protože žák není schopen sám dojít. Má-li dozor jiný učitel, problém není.</p> <p>Až časem se podaří zjistit, proč má žák strach projít chodbou. Učitel XY během dozoru na chodbě a v přilehlých třídách, vyžaduje, aby dveře tříd byly otevřené. Během jednoho dozoru žák s PAS dveře neustále zavírá. Když se situace opakuje poněkolikrát, učitel žákovi řekne: „Ještě jednou a urazím ti ruce u samého ramene“.</p> <p><i>Proč došlo k situaci:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> a) žák se řídil pokyny třídního učitele. Jeden z nich zněl: „Dveře od třídy se zavírají“. Vždy však byl pokyn dán v situaci, kdy začala vyučovací hodina a učitel a žáci již byli ve třídě. Do nové situace žák přenesl pouze pokyn vztahující se ke dveřím, ale nedovedl vyhodnotit, že situace je odlišná. b) dozorující učitel, přestože byl na organizační poradě informován, že ve škole bude žák s PAS, tuto informaci zřejmě nebral jako významnou, o problematiku PAS se nezajímal a nedovedl proto v danou chvíli vyhodnotit, že jeho výrok bude tímto žákem chápán jinak než žáky intaktními.

<p>Používání přirovnání</p>	<p><i>Dodatek:</i> výrok učitele byl pro žáka traumatizující. Očekával, že učitel slib splní. Nevěděl však kdy a jak.</p> <p><i>Příklad č. 3</i></p> <p>Učitel podává při objasňování učiva informace, které nejsou žáky přijímány, a tak řekne: „Jako bych házel hrách na stěnu“.</p> <p><i>Reakce žáka s PAS:</i> před následující hodinou přistaví ke stěně židli.</p> <p><i>Vývoj situace:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> Učitel po příchodu do třídy nařídí židli vrátit na původní místo a dále neřeší. Žák s PAS nerozumí. Učitel po příchodu do třídy zjišťuje, kdo dal židli ke stěně. Žák s PAS sdělí, že on. Je mu to vytknuto. Židli musí vrátit na původní místo. Nerozumí. Učitel po příchodu do třídy zjišťuje, kdo dal židli ke stěně. Žák s PAS sdělí, že on. Učitel se ptá proč. Žák sdělí, že židli přistavil proto, aby se učitel při házení hrachu dostal výš na stěnu. <p><i>Reakce učitele:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> Zlobí se, že byl provokován, zesměšňován,..., žáka potrestá. Ten situaci nerozumí. Snaží se žákovi na úrovni jeho aktuálního porozumění vysvětlit jinými slovy obsah přirovnání. <p><i>Proč žák s PAS přistavil židli ke stěně:</i> vyhodnotil situaci tak, že stěna je vysoká a učitel nemá možnost dosáhnout vysoko a hodit tam hrách.</p>
<p>Potíže s generalizací</p>	<p><i>Příklad č. 4</i></p> <p>Učitel ve výuce popisuje psa. Výklad doprovází obrazovým materiálem. Využívá obrázky či fotografie různých plemen, velikostí, barev psů atd.</p> <p><i>Reakce žáka s PAS:</i> žák sdělí učiteli, že na všech obrázcích nejsou psi.</p> <p><i>Vývoj situace:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> učitel znovu zopakuje, že na všech obrázcích jsou psi. Žák opět tvrdí, že na všech ne. Učitel situaci považuje za uzavřenou a dále na žákovo tvrzení nereaguje. žák znovu upozorňuje, že na všech obrázcích nejsou psi. Situace je vypjatější, žák už informaci křičí. Učitel již nepovažuje za důležité tvrzení žáka, ale jeho chování. žák je opakovaně nepochopen, opětovně vykřikuje, že na všech obrázcích nejsou psi. Učitele žáka označí za lháře a trestá jej písemnou poznámkou. <p><i>Proč se situace vyvíjela výše uvedeným způsobem:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> žák znal pouze psa u babičky. Byl to hnědý jezevčík. Pojem pes měl spojen jen s tímto jedním a konkrétním jezevčíkem. učitel nebyl detailně obeznámen s informacemi o žákovi, a zároveň nezjišťoval, proč neustále opakuje své tvrzení. Situaci

<p>Pravidla</p>	<p>učitel vyhodnotil jako nevhodné chování a žáka potrestal písemnou poznámkou.</p> <p><i>Příklad č. 5</i></p> <p>Učitel XY nastupuje na dozory na chodbě zpravidla později. Děje se tak zejména o přestávkách, kdy musí přejít z podlaží na podlaží.</p> <p><i>Reakce žáka s PAS:</i> sleduje nástup učitele a chodí oznamovat řediteli školy.</p> <p><i>Reakce ředitele školy:</i> Ředitel žákovi vysvětlí, že není možné, aby za ním docházel každou přestávku. Dohodne se s ním, aby docházel 1x týdně v určitou dobu, přinesl mu písemný záznam nástupů učitele XY na dozor, že on situaci vyřeší. Oba dohodu plní. Žák rozumí, ví, že někdo přijímá informaci o nedodržování pravidel. Další řešení ho nezajímá. Ředitel se časem s žákem dohodl, že bude zaznamenávat nedodržování jiného pravidla. Ve vlastní třídě bude po poslední vyučovací hodině sledovat ne kdo, ale kolik žáků nezvedlo židli u lavice v konkrétní den. Řediteli jednou týdně předloží záznamy.</p>
<p>Rituály</p>	<p><i>Příklad č. 6</i></p> <p>V hodinách zeměpisu a dějepisu žák neustále přerušuje výklad učitele rozšiřujícími informacemi.</p> <p><i>Důvody žáka s PAS:</i> má v těchto oblastech velmi rozsáhlé vědomosti, chce je uplatnit. Neuvědomuje si, že vyrušuje.</p> <p><i>Reakce učitele:</i> dohodne se s žákem, že doplňující informace bude mít vždy možnost ostatním sdělit v posledních 3 minutách vyučovací hodiny. Dohodu dodržuje, žák ho nepřerušuje, protože ví, že bude mít k vyjádření prostor.</p>
<p>Osobní zóna</p>	<p><i>Příklad č. 7</i></p> <p>Žák s PAS se pravidelně každou vyučovací hodinu chová tak, že učitelku XY přivádí do situace, kdy hlasově přechází do fistule.</p> <p><i>Důvody žáka s PAS:</i> jeho záměrem není zlobit učitelku, nýbrž ji slyšet v její nejvyšší hlasové poloze, která mu připomíná jeho oblíbenou píšťalu.</p> <p><i>Řešení situace:</i> s učitelkou bylo pracováno tak, aby na podněty žáka reagovala jiným způsobem. Postupně se jí to dařilo. Žák ji přestal „vytáčet“.</p> <p><i>Příklad č. 8</i></p> <p><i>Popis situace:</i> učitel zadá žákům samostatnou práci. Po chvíli zjistí, že žák s PAS má potíže. Chce mu pomoci. Tužkou v žákově sešitě ukáže na místo, kde došlo k chybě. Žák ho praští po ruce.</p>

	<p><i>Proč žák s PAS fyzicky napadl učitele:</i> učitel narušením žákovy osobního prostoru vyvolal napětí, nervozitu, možná se objevila i úzkost. Žák se potřeboval uvolnit. Neměl možnost někam ustoupit či utéct.</p> <p><i>Reakce učitele:</i> nepoučený učitel situaci bude řešit jako nevhodné chování. Důsledkem bude poznámka, důtka apod.</p> <p>Poučený učitel řekne: „Promiň“. Příště se v obdobné situaci žáka zeptá, zda mu v jeho sešitě může tužkou něco ukázat.</p>
<p>Spolupráce škola-rodíč-odborní pracovníci</p>	<p>Pro všechny skupiny dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami při zajišťování bezpečnosti a zdraví ve školách a školských zařízeních platí obecné pravidlo nutné úzké spolupráce mezi školou, rodiči a školským poradenským zařízením. Speciální pedagog, který na základě speciálně pedagogického vyšetření zná specifika žáka i jeho silné stránky, poskytuje metodickou podporu pedagogickým pracovníkům školy i zákonným zástupcům dítěte průběžně, v akutních případech neprodleně.</p> <p>Pro úspěšnou spolupráci je nutné nastavení, zavedení a využívání vzájemné informovanosti aktérů zapojených do vzdělávacího procesu žáka s PAS (pedagog, asistent pedagoga, zákonný zástupce, vychovatel, výchovný poradce, v případě, že má škola k dispozici, tak také školní speciální pedagog nebo školní psycholog) v dohodnutých intervalech a dohodnutým způsobem.</p> <p>Participace žáků zohledňuje nejen klíčový princip Úmluvy o právech dítěte, ale utvrzuje i dovednosti, které škola sama rozvíjí i prostřednictvím výchovy k občanství, resp. ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost: schopnost diskutovat, pracovat v týmu a respektovat ostatní, zodpovědně rozhodovat a nést následky rozhodnutí bez ohledu na to, zda jde o participaci na třídní, školní či mimoškolní úrovni.</p> <p>Vize školy, která funguje podle jasných pravidel umožňujících konstruktivní komunikaci všech aktérů (vedení, učitelé, rodiče) a jejich participaci na chodu školy, představuje rovněž jedno z kritérií, resp. indikátorů hodnocení kvalitní školy dle ČŠI: „Škola má jasně nastavená pravidla a mechanismy k organizování vlastní činnosti školy (školní řád a další interní kodexy), a to v souladu s právním řádem a vizí a strategií rozvoje školy a mechanismus, jak se s nimi snadno mohou seznámit pedagogové, rodiče i zřizovatel. Škola udržuje konstruktivní komunikaci o pravidlech s pedagogy a hlavními aktéry vně školy (rodiče, zřizovatel), dbá na to, aby byli zapojeni do jejich tvorby a racionalizace. Škola má jasně nastavený mechanismus přenosu podnětů a jejich projednávání, pedagogům, žákům, rodičům a zákonným zástupcům žáků je znám a rozumějí mu.“</p> <p>Klíčovým předpokladem k dosažení této vize je rovnocenný, partnerský vztah školy a rodičů, založený na důvěře a osvobozený od vzájemného zpochybňování kompetence rodičů vyjadřovat se k podobě jimi uskutečňované výchovy, a kompetence školy vyjadřovat se k jí uskutečňovanému vzdělávání žáka. V první řadě je zákonný zástupce</p>

	<p>ten, kdo rozhoduje o vzdělávací dráze svého dítěte, a mělo by se tak dít vždy v zájmu dítěte.</p>
<p>Doporučený postup školy pro prevenci vzniku problémových situací u žáků s PAS</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ředitel školy určí pedagogického pracovníka, který bude odpovídat za spolupráci se školským poradenským zařízením, v jehož péči daný žák s PAS je. Tímto pedagogickým pracovníkem by měl být výchovný poradce, školní speciální pedagog či školní psycholog. • Pověřený pedagogický pracovník seznámí s obecnými specifiky diagnózy PAS a zásadami pro předcházení rizikových projevů chování pedagogické i nepedagogické pracovníky školy, kteří budou s žákem v kontaktu při výuce, v družině, při odborném výcviku, v tělocvičně, ve školní jídelně atd., se zásadními a podstatnými informacemi o individuálních zvláštnostech a potřebách daného žáka. O této skutečnosti bude vyhotoven písemný zápis s podpisy všech zúčastněných. Pověřený pedagogický pracovník zajistí ve spolupráci se školním metodikem prevence a pracovníkem školského poradenského zařízení, který se problematikou PAS zabývá, besedy a osvětu žákům školy a jejich rodičům takovou formou, která respektuje typ PAS, nastavení a situaci konkrétního žáka s PAS a případné doporučení odborníků jako psycholog, psychiatr, neurolog atp. • Pověřený pedagogický pracovník úzce spolupracuje s třídním učitelem žáka, asistentem pedagoga a školním metodikem prevence, ve spolupráci s metodikem prevence organizuje kasuistické semináře pro sdílení dobré i špatné praxe v oblasti prevence a předcházení vzniku nežádoucího chování žáků s PAS, nebo v oblasti řešení akutních rizikových situací. Zajišťuje pravidelné supervize pedagogického týmu podílejícího se na vzdělávání žáka s PAS odborníkem z praxe, případně zajišťuje možnost spolupráce s odborným pracovištěm v souvislosti s dlouhodobým nácvikem zvládnutí krizových situací souvisejících s projevy agrese. • Třídní učitel, případně jím pověřený asistent pedagoga, úzce spolupracuje se zákonnými zástupci žáka a pravidelně je kontaktuje ve snaze získání aktuálních informací o případných změnách. Dle nastavených pravidel školy sám, nebo prostřednictvím určeného pracovníka školy, rovněž kontaktuje klíčového pedagoga školské poradenské zařízení, v jehož péči je žák s PAS veden. • Třídní učitel, případně jím pověřený asistent pedagoga, pravidelně informuje zákonné zástupce žáka o průběhu vzdělávání. Neprodleně informuje zákonné zástupce žáka a pověřeného pracovníka školy o změnách v chování, změnách aktuálního zdravotního stavu, projevech rizikového chování žáka, o plánovaných nebo náhlých změnách ve školním prostředí oproti nastavenému standardu (například onemocnění, akutní nebo plánované rekonstrukce opravy v areálu školy apod.).

	<ul style="list-style-type: none"> • Třídní učitel při práci s třídním kolektivem vždy zohledňuje věk žáků. Způsobem přiměřeným věku žáků formou nejrůznějších metod rozvíjí schopnost diskutovat, pracovat v týmu a respektovat ostatní, uvědomovat si význam a podstatu pomoci a solidarity mezi lidmi, vzájemné úcty a snášenlivosti. • Třídní učitel v případě potřeby a po dohodě se zákonným zástupcem, spolupracuje s lékařskými specialisty, v jejichž péči žák s PAS je - především praktický lékař pro děti a dorost, dětský psychiatr, případně dětský klinický psycholog.
<p>Zajištění bezpečnosti a zdraví školní řád krizový plán</p>	<p>Obecně platná pravidla dodržování bezpečnosti při výuce, o přestávkách, při pohybu v prostorách školy i mimo ni, při odborném výcviku atd., vymezená v Příloze č. 14 Rizikové chování, materiálu „Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č. j.: 21291/2010-28)“, jsou závazná pro všechny skupiny dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami.</p> <p>Pro případ výjimečných situací má každá škola mít vytvořen krizový plán. Krizový plán vypracovává škola individuálně pro žáka, kterému krizová situace hrozí z důvodu přidružených zdravotních komplikací, včetně žáků s PAS. Za zapracování do vnitřních směrnic školy a školského zařízení zodpovídá ředitel školy. Směrnice školy v souvislosti s vytvořením krizového plánu by měla obsahovat údaje o tom, co je cílem takového plánu, kdo je odpovědný za vyplnění krizového plánu, kdo jej vyplňuje, kde bude uložen, dodržování doporučených pravidel a případných opatření, princip vyhodnocování nastavených pravidel, apod.</p> <p>Krizový plán by měl obsahovat postupy, které přesně řeší individuální krizové situace, jež mohou nastat. Postupy by měly být jasné a závazné pro každého pracovníka školy, určují konkrétní kompetence a odpovědnost jednotlivých zaměstnanců. Krizový plán by měl obsahovat popis konkrétních kroků při vzniku nevhodného chování, problémového chování či problémové situace, vymezení kompetencí a odpovědnosti jednotlivých zaměstnanců, včetně přesného stanovení podmínek kdy a za jakých okolností škola žádá o pomoc jiné odborníky, např. linku 155.</p> <p>Za zcela neadekvátní a neakceptovatelný postup školy zajištění bezpečí a ochrany zdraví žáků v případě vyústění nežádoucích projevů chování žáka s PAS, je psychický či fyzický trest.</p> <p>Návrh struktury a obsahu krizového plánu pro případ předcházení vzniku problémových situací u žáků s PAS ve školách či školských zařízeních, je v samostatnou přílohou tohoto dokumentu.</p> <p>Podrobnější informace k oblasti primární prevence rizikového chování jsou zveřejněny také na internetových stránkách, dostupné zde.</p>

<p>Příklady organizací zaměřených na problematiku PAS</p>	<p>Národní ústav pro autismus, z.ú., http://www.praha.apla.cz/</p> <p>Občanské sdružení poskytující podporu osobám s PAS, http://www.zasklem.com/</p> <p>RAIN-MAN, sdružení rodičů a přátel dětí s autismem (spolek), Ostrava, http://www.rain-man.cz/</p> <p>Rett Community, Spolek rodičů a přátel dívek s Rettovým syndromem, http://www.rett-cz.com/</p> <p>Křesadlo HK, Centrum pomoci lidem s PAS, z.ú., https://www.kresadlohk.cz/</p> <p>Centrum Terapie Autismu, http://www.cta.cz/o-nas/</p> <p>Jdeme autistům naproti - Olomouc o.s." ve zkratce JAN - Olomouc o.s. , http://www.jan-olomouc.cz/</p> <p>AUT – Spolek rodičů dětí s PAS, http://autistickaskola.cz/cs/podporujinas/organizace/aut-spolek-rodicu-deti-s-pas/</p> <p>Občanské sdružení ProCit, z.s., http://www.autismusprocit.cz/</p>
<p>Doporučené odkazy, literatura</p>	<p>Literatura:</p> <p>BAZALOVÁ, B., NOVÁKOVÁ, J. <i>Zkušenosti žáků s poruchou autistického spektra s inkluzivním vzděláváním</i>. In KLENKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. et. al. <i>Inkluzivní vzdělávání se zřetelem na věkové skupiny a druhy postižení</i>. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5731-9.</p> <p>BĚLOHLÁVKOVÁ, L., VOSMIK, M. <i>Žáci s poruchou autistického spektra v běžné škole</i>. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-687-2.</p> <p>BITTMANNOVÁ, L., BITTMANN, J. <i>Prevence a účinné řešení šikany. U žáků a studentů s Aspergerovým syndromem a vysoce funkčním autismem</i>. Pasparta, 2016.</p> <p>ČADILOVÁ, V., ŽAMPACHOVÁ, Z. <i>Specifika výchovy, vzdělávání a celoživotní podpory lidí s Aspergerovým syndromem</i>. Praha: IPPP, 2006. ISBN 80-86856-20-8.</p> <p>DUBIN, N. <i>Šikana dětí s poruchami autistického spektra</i>. Praha: Portál, 2009. ISBN 80-7367-041-0.</p> <p>GILLBERG, E., PEETERS, T. <i>Autismus – zdravotní a výchovné aspekty</i>. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-856-2.</p> <p>GRANDINOVÁ, T., PANEK R., <i>Mozek autisty</i>. Praha: Mladá fronta, 2014. ISBN 978-80-204-3115-8.</p> <p>GRANDIN T., <i>Jak to vidím já</i>. Praha: Csémy Miklós ve spolupráci s Janou Csémy, 2015. ISBN 978-80-906078-0-4.</p> <p>KENDÍKOVÁ, J., VOSMÍK, M. <i>Jak zvládnout problémy dětí se školou</i>. Praha: Pasparta, 2016. ISBN 978-80-905576-0-4.</p> <p>KOLÁŘ, M. <i>Nová cesta k léčbě šikany</i>. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.</p> <p>NAOKI, H., <i>A proto skáču!</i> Praha: Pasparta, 2016. ISBN 978-80-7432-711-7.</p> <p>ŘÍČAN, P., JANTOŠOVÁ, P. <i>Jak na šikanu</i>, Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.</p>

	<p>THOROVÁ, K. <i>Poruchy autistického spektra</i>. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-091-7.</p> <p>VANÍČKOVÁ, E., FAIERAJZLOVÁ, V., NEJEDLÁ, M., VOTAVOVÁ, J. <i>Škola přátelská dětem. Stručný průvodce manuálem UNICEF pohledem nejlepšího zájmu dětí</i>. Praha: Univerzita Karlova, LF, 2012. ISBN 978-80-260-2883-3.</p> <p>WELTON, J., <i>Povím vám o Aspergerově syndromu</i>. Brno: Edika, 2014. ISBN 978-80-266-0564-5.</p> <p>YAU, A., <i>Autismus Praktická příručka pro rodiče</i>. Praha: Csémy Miklós ve spolupráci s Janou Czémy, 2016. ISBN 978-80-906078-1-1.</p> <p>Právní normy:</p> <p>Úmluva o právech dítěte, Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb.</p> <p>Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, sdělení č. 10/2010 Sb. m.s.</p> <p>Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů</p> <p>Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných</p> <p>Metodické pokyny:</p> <p>Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních, dostupný zde.</p> <p>Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č. j.: 21291/2010-28), dostupné zde.</p> <p>Internetové odkazy:</p> <p>Dostupné z: http://znv.nidv.cz/neformalni-vzdelavani/volny-cas/participace/slovník-participace</p> <p>Dostupné z: http://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Kriteria-hodnoceni/Kriteria-hodnoceni-podminek,-prubehu-a-vysledk-(5)</p>
<p>Slovník pojmů</p>	<p>Dysfázie: neboli také specificky narušený vývoj řeči, který se projevuje ztíženou schopností nebo neschopností naučit se verbálně komunikovat, i když podmínky pro rozvoj řeči jsou přiměřené. U vývojové dysfázie dochází k poruše centrálního zpracování řečového signálu. To znamená, že dítě vše slyší, vidí, nemá žádnou poruchu sluchu, či zraku, ale jeho centrální nervová soustava a mozek nejsou schopny dostatečně správně zpracovat sluchové a zrakové signály, které dítě přijímá z okolí.</p> <p>Echolálie: automatické opakování slov vyslovených druhou osobou, bez pochopení významu. Jedná se o opakování slov, slovních spojení nebo zvuků z toho důvodu, že se líbí jak slovo nebo zvuk zní. Echolálie se může vyskytovat běžně u všech dětí při procesu učení se řeči.</p>

<p>Generalizace: tvoření obecných pojmů z pojmů méně obecných n. jedinečných; rozšíření podmíněné reakce na podnět, který se podobá původnímu podmíněnému podnětu (není však stejný).</p> <p>Komunikační klíč: Komunikační soubor - soubor dostupný na internetových stránkách MŠMT, dostupný zde.</p> <p>Mutismus: náhlá ztráta schopnosti mluvit (používat mluvené řeči). Projevuje se především funkční ztrátou řeči, celkovým odmítáním komunikovat, mlčením ze studu, ze strachu či z jiných příčin. Mutismem označujeme mlčení po ukončení řečového vývoje při existující schopnosti mluvení a řeči.</p> <p>Procesní schéma: jedná se o analyticky rozpracovaný úkol na elementární kroky a vytvoření schématu po sobě následujících kroků, které vedou k cíli, jednoduchý obrazový návod k různým činnostem, slouží k nácviku samostatnosti při činnostech. Dítě přesně vidí, jaký bude postup při provádění činností.</p> <p>Repetitivní doptávání: opakování otázek bez potřeby získání doptávané informace.</p> <p>Rigidní a kompulzivní chování: nutkavé jednání, které probíhá stále stejně jako např. mytí rukou určitým způsobem, šlapaní na kanály, kontrolování elektrických spotřebičů, zámků atp.</p> <p>Sociabilita: schopnost a dovednost vstupovat do vztahů ve společnosti.</p> <p>Sociální motivace: motivace v sociálním kontextu, učení kvůli kladnému sociálnímu hodnocení, a pro získání dobrých vztahů s lidmi, na kterých učícímu se záleží.</p> <p>Strukturalizace a vizualizace (struktura prostředí): strukturalizace a vizualizace se v souvislosti se vzděláváním a výchovou žáků s PAS setkáváme velmi často. Spolu s vnější motivací a individuálním přístupem tvoří základní principy tzv. strukturovaného učení, metodiky vytvořené pro vzdělávání osob s PAS. Uplatnění uvedených principů pomáhá žákovi s PAS zodpovědět několik důležitých otázek: kde a kdy bude, co dělá, jak to má dělat, jak dlouho to bude trvat a proč to dělá. Strukturujeme žákovi čas, prostředí, ve kterém se pohybuje, i jednotlivé činnosti. Vizualizujeme veškeré informace, které by pro žáka s PAS bez této podpory nebyly dostatečně srozumitelné nebo které by si nedokázalo zapamatovat.</p> <p>Struktura prostředí, ve kterém se žák s autismem pohybuje, mu pomáhá v již zmiňované prostorové orientaci a dává mu tak odpověď na otázku</p>

	<p>kde? Struktura tak nabízí "jistotu" tím, že vytváří předvídatelná spojení mezi místy, činnostmi a chováním.</p> <p>Struktura času - vytvoření vizualizovaného denního programu, umožňuje žákovi s autismem předvídat události, čas se tak stává konkrétní.</p> <p>Struktura pracovního programu - využití krabic s vnitřní strukturou, strukturované činnosti s vizualizací jednotlivých kroků.</p> <p>Variabilita: proměnlivost, odchylnost od normálu, rozmanitost (rozmanitost ve všech formách, úrovních a kombinacích projevů).</p> <p>Verbalismus: mnohomluvnost, nadměrné hromadění bezobsažných slov.</p>
--	--